

O C E N A

dorobku naukowo-badawczego, dydaktycznego i organizacyjnego w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego dr Beacie Bugajskiej na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Szczecińskiego

Dr Beata Bugajska jest absolwentką Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego. W 1991 roku uzyskała dyplom (z wyróżnieniem) ukończenia studiów w zakresie pedagogiki opiekuńczo-wychowawczej. Od tego też roku związała swoje zawodowe losy z Uniwersytetem Szczecińskim pracując kolejno na stanowiskach: asystenta, wykładowcy i adiunkta. Stopień naukowy doktora uzyskała w swojej Alma Mater w roku 2003 na podstawie rozprawy „Poczucie tożsamości ludzi starszych w środowisku dużego miasta” napisanej pod kierunkiem prof. dra hab. Kazimierza Jaskota. Spośród jedenastu prac opublikowanych przed uzyskaniem stopnia naukowego doktora prawie wszystkie zostały poświęcone problematyce związanej ze starzeniem się i starością. Świadczy to o jasno sprecyzowanych zainteresowaniach Habilitantki już we wczesnym okresie rozwoju naukowego.

Osiągnięcia naukowo-badawcze po uzyskaniu stopnia doktora nauk humanistycznych

Zgodnie z treścią art. 16, pkt.1,2 Ustawy o stopniu i tytule naukowym oraz stopniu i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 [ze zmianami z dnia 18 marca 2011] ocenie w postępowaniu o nadanie stopnia doktora habilitowanego podlegają: *osiągnięcia naukowe lub artystyczne, uzyskane po otrzymaniu stopnia naukowego doktora*, które powinny stanowić *znaczny wkład autora w rozwój określonej dyscypliny naukowej lub artystycznej*. Ocenie podlega również *aktywność naukowa lub artystyczna* Kandydata.

Rozpocznę od formalnej charakterystyki osiągnięć dr Beaty Bugajskiej. Przedstawiam ją posiłkując się kryteriami postępowania habilitacyjnego wskazanymi w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011 roku [Dz. U. nr 196, poz.1165]

§ 3 ust.2 Autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for Humanities (ERIH)

Habilitationka opublikowała artykuł w czasopiśmie *Aging and Society* (baza JCR – 25 pkt.) oraz artykuł w *Polish Journal of Applied Psychology* (lista ERIH – 8 pkt.)

§ 4. pkt. 1) i 2) autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych oraz opracowań zbiorowych innych niż znajdujące się w bazach lub na liście, o których mowa w § 3. dla danego obszaru wiedzy

Habilitationka opublikowała jedną monografię autorską, cztery współautorskie artykuły w czasopismach, dwa autorskie rozdziały i jeden współautorski w monografiach międzynarodowych, siedem rozdziałów autorski i trzy współautorskie w monografiach krajowych, jest współredaktorem trzech tomów wydawnictw zbiorowych.

§ 4. pkt. 3) sumaryczny impact factor publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports (JCR), zgodnie z rokiem opublikowania

IF = 1.23

§ 4. pkt. 4) liczba cytowań publikacji według bazy Web of Science (WoS):

Liczba cytowań WoS – brak

Liczba cytowań Google Scholar (Publish or Perish) – 21

§ 4. pkt. 5) indeks Hirscha opublikowanych publikacji według bazy Web of Science (WoS):

Index Hirscha wg WoS – brak

Index Hirscha wg Google Scholar (Publish or Perish) – 3

§ 4. pkt. 6) kierowanie międzynarodowymi lub krajowymi projektami badawczymi lub udział w takich projektach:

Dr Beata Bugajska uczestniczyła jako wykonawca w jednym międzynarodowym projekcie badawczym, kierowała jednym projektem badawczym krajowym (NN 106 1836 33) i w jednym uczestniczyła w charakterze badacza i doradcy.

§ 4. pkt. 7) międzynarodowe lub krajowe nagrody za działalność odpowiednio naukową albo artystyczną

Habilitantka w roku 2015 otrzymała prestiżową nagrodę Teofrasta za najlepszą psychologiczną książkę popularnonaukową roku 2014. W 2005 roku otrzymała nagrodę II stopnia w konkursie naukowym Polskiego Towarzystwa Gerontologicznego im. Prof. Jerzego Piotrowskiego za rozprawę doktorską o tematyce gerontologicznej. Otrzymała też nagrodę Rektora za opublikowaną w 2005 monografię.

§ 4. pkt. 8) wygłoszenie referatów na międzynarodowych lub krajowych konferencjach tematycznych.

Habilitantka wygłosiła 59 referatów, z czego 20 na konferencjach międzynarodowych

§ 5. Kryteria oceny w zakresie dorobku dydaktycznego i popularyzatorskiego oraz współpracy międzynarodowej habilitanta we wszystkich obszarach wiedzy

§ 5. pkt. 1) uczestnictwo w programach europejskich i innych programach międzynarodowych lub krajowych

Habilitantka uczestniczyła w programie międzynarodowym „Global Issue in Health and Social Care” w latach 2012-2014. Ponadto brała udział w trzynastu przedsięwzięciach finansowanych z Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki dotyczących w większości problemów związanych ze starzeniem się i starością. Kolejnych siedemnaście programów dotyczących osób starszych, w których uczestniczyła, finansowanych było ze środków krajowych

pkt. 2) udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych lub udział w komitetach organizacyjnych tych konferencji

Udział w międzynarodowych lub krajowych konferencjach naukowych został przedstawiony w § 4. pkt. 8. Habilitantka zasiadała w komitetach organizacyjnych czterech konferencji międzynarodowych i dwudziestu jeden krajowych.

pkt. 3) otrzymane nagrody i wyróżnienia

Dr Beata Bugajska otrzymała tytuł Szczecinianki Roku 2014 za działania, dzięki którym starość postrzegana jest jako moment, w którym zyskujemy nowe możliwości bycia w świecie oraz nagrody Rektora w latach: 2008, 2013, 2014. Ponadto otrzymała Brązowy Krzyż Zasługi oraz Srebrną i Złotą Odznakę Gryfa Pomorskiego. Niniejsze dossier uzupełnia szereg listów gratulacyjnych i dyplomów uznania.

pkt. 4) udział w konsorcjach i sieciach badawczych

Udział w projekcie „Nauczyciel XXI wieku” realizowanym przez Uniwersytet w Białymstoku w partnerstwie z Uniwersytetem Szczecińskim oraz Combidata Poland sp. z o.o. w ramach programu operacyjnego Kapitał Ludzki

pkt. 5) kierowanie projektami realizowanymi we współpracy z naukowcami z innych ośrodków polskich i zagranicznych, a w przypadku badań stosowanych we współpracy z przedsiębiorcami

Habilitantka kierowała piętnastoma tego typu projektami

pkt. 6) udział w komitetach redakcyjnych i radach naukowych czasopism

Habilitantka bierze udział w dwóch komitetach redakcyjnych oraz zasiada w jednej radzie naukowej czasopisma

pkt. 7) członkostwo w międzynarodowych lub krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych

Członkostwo w dwóch międzynarodowych i czterech krajowych organizacjach

pkt. 8) osiągnięcia dydaktyczne i w zakresie popularyzacji nauki lub sztuki

Habilitantka opracowała 5 merytorycznych koncepcji specjalności studiów pierwszego stopnia lub studiów podyplomowych. Jest wieloletnim opiekunem roku, praktyk studenckich, opiekunem studentów ramach programu Erasmus. Roztacza również opiekę dydaktyczną nad doktorantami, prowadzi wybrane zajęcia ze studentami w języku angielskim. Ponadto prowadzi szereg projektów dydaktycznych integrujących

studentów pedagogiki i pracy socjalnej ze studentami Szczecińskiego Humanistycznego Uniwersytetu Seniora. Jest częstym wykładowcą w wielu regionalnych uniwersytetach trzeciego wieku, prowadzi liczne warsztaty, jest niezwykle aktywna w pracy na rzecz regionu. Prawie wszystkie aktywności wymienione w tym punkcie dotyczą pracy z osobami starszymi lub na rzecz osób starszych.

pkt. 9) opieka naukowa nad studentami i lekarzami w toku specjalizacji

Habilitantka jest opiekunem Koła Naukowego Gerontologii Społecznej, organizuje sesje naukowe dla studentów i doktorantów, prowadzi seminaria magisterskie i licencjackie

pkt. 10) opiekę naukową nad doktorantami w charakterze opiekuna naukowego lub promotora pomocniczego, z podaniem tytułów rozpraw doktorskich

Habilitantka aktywnie uczestniczy w seminarium doktoranckim prowadzonym w Katedrze Pedagogiki Społecznej Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Szczecińskiego lecz nie pełni funkcji promotora pomocniczego

pkt. 11) staże w zagranicznych lub krajowych ośrodkach naukowych lub akademickich

Habilitantka odbyła trzy zagraniczne staże dydaktyczne (2 x Walia + Słowacja) oraz dwa staże szkoleniowe, w tym jeden językowy

pkt. 12) wykonanie ekspertyz lub innych opracowań na zamówienie organów władzy publicznej, samorządu terytorialnego, podmiotów realizujących zadania publiczne lub przedsiębiorców

Dr Beata Bugajska uczestniczyła w wykonaniu sześciu opracowań (ekspertyz) zleconych przez prezydenta miasta, urząd miejski, organy samorządu terytorialnego, środki masowego przekazu oraz podmiot gospodarczy.

pkt. 13) udział w zespołach eksperckich i konkursowych

Udział w czterech zespołach eksperckich (jeden na poziomie krajowym, dwa na poziomie regionalnym, jeden na poziomie lokalnym) oraz w trzech zespołach konkursowych

pkt. 14) recenzowanie projektów międzynarodowych lub krajowych oraz publikacji w czasopiśmie międzynarodowych i krajowych.

Recenzje dwóch programów (jeden ogólnopolski, drugi na poziomie regionalnym), które zostały wdrożone oraz recenzja monografii wydanej przez „Impuls”. Ponadto Habilitantka jest recenzentem wydawniczym prac przedłożonych do czasopisma „Opuscula Sociologica”

Z aktywności nie ujętych w kryteriach ministerialnych należy wymienić ukończone studia podyplomowe (Neurokognitywistyka wieku dojrzałego oraz Organizacja i zarządzanie pomocą społeczną i pracą socjalną). Habilitantka podnosiła też kwalifikacje na szeregu kursów i szkoleń. Od 2008 roku pełniła bądź pełni szereg funkcji w działalności organizacyjnej na rzecz uczelni (jako członek komisji wyborczej, organów kolegialnych oraz szeregu zespołów roboczych).

Łączny dorobek punktowy dr Beaty Bugajskiej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora wynosi 240 pkt. KBN/MNiSzW, zaś sumaryczny IC=8.31. W mojej ocenie jest to dorobek znaczny. Z formalnego (ilościowego) punktu widzenia należy stwierdzić, że dr Beata Bugajska spełnia warunki określone w art.16 Ustawy oraz Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 1 września 2011 r.

Głównym osiągnięciem naukowym będącym podstawą postępowania habilitacyjnego jest cykl publikacji zatytułowany „Życie człowieka w starości – między przeszłością a przyszłością, rezygnacją a zaangażowaniem, ideą a praktyką działania społecznego”. Składają się nań dwie monografie współautorskie, pięć artykułów w czasopiśmie, sześć rozdziałów w monografiach, jedna praca opublikowana w materiałach konferencyjnych oraz dwie monografie pod redakcją Habilitantki.

Punktem wyjścia omawianego cyklu jest monografia zbiorowa *Życie w starości* z postawionym w niej zasadniczym pytaniem: Jak kształtuje się życie człowieka w starości? Habilitantka podkreśla w autoreferacie interdyscyplinarność przedsięwzięcia wydawniczego

i wagę podejścia interdyscyplinarnego dla jej dalszych dokonań naukowych. Odpowiedzi na postawione wcześniej pytanie dostarczają trzy artykuły koncentrujące się wokół zagrożeń w starości, w tym godności człowieka starego oraz zapewnienia osobom starszym bezpiecznych warunków życia. Nie ulega wątpliwości, że przedstawione w tych artykułach problemy, a przede wszystkim propozycje ich rozwiązania są ważne dla podniesienia jakości życia w starości. Zaletą tej części cyklu jest oparcie publikacji na badaniach empirycznych oraz wykorzystanie własnych doświadczeń Habilitantki wyniesionych z pracy w domu pomocy społecznej. Jednak w artykule nr 3 zabrakło określenia metody i narzędzia, nie wiadomo zatem w jaki sposób został wytworzony materiał empiryczny. Za słabość uważam umieszczenie tu monografii zbiorowej *Życie w starości*. Dr B. Bugajska pisze w autoreferacie: „Zaproponowana przeze mnie struktura książki wyznacza obszar problemów szczegółowych, w ramach których autorzy – filozofowie, filolodzy, psychologowie, socjologowie, antropologowie, historycy i pedagodzy – analizują kwestie istotne dla życia w starości...”. Habilitantka nawiązuje tu wyraźnie do procesu stawiania pytań badawczych, który jest początkiem systematycznych badań. Musimy jednak mieć świadomość tego, że owe problemy szczegółowe są konsekwencją problematyki podnoszonej w referatach głoszonych na konferencji, której pokłosiem jest cytowana zbiorowa publikacja. A zatem są bardziej rezultatem solidnego uporządkowania zastanego materiału niż jakiejś idei przewodniej.

Kolejnym obszarem problemowym cyklu publikacji jest doświadczanie czasu własnego życia. Punktem wyjścia jest artykuł *Doświadczanie przeszłości przez ludzi starych*. W artykule zaprezentowane zostały czynniki składające się na doświadczanie przeszłości przez osoby starsze. Autorka wyodrębniła siedem kategorii, które stanowią dobry punkt wyjścia do rozważań nad przeszłością. Pojawia się tu znowu wskazany przeze mnie już wcześniej błąd metodologiczny. Habilitantka nie podała metody i narzędzia zastosowanego w badaniach. W tekście pojawia się enigmatyczne określenie „materiał badawczy”, nie wiemy jednak w jaki sposób został on zebrany.

Kontynuacją rozważań nad czasem własnego życia jest oparty na studiach literaturowych artykuł *Podróże biograficzne w starości*. Centralną kategorią poddaną analizie jest tytułowa podróż biograficzna. Jej (podróży biograficznej) zadaniem jest uładzenie się z własną przeszłością czyli dotychczasowym życiem. Proces ten zdaniem Autorki ma charakter edukacyjny oraz terapeutyczny, prowadzi do reinterpretacji rozumienia przeszłych wydarzeń. Praca ta, w moim przekonaniu, jest kolejnym krokiem na drodze do przygotowania zasadniczych prac Habilitantki dotyczących doświadczania czasu we własnym życiu, a za

takie uważam dwie współautorskie monografie *Przyszłościowa perspektywa czasowa w starości* oraz *Podróż w czasie. Warsztat rozwoju osobistego osób starszych*.

Zgadzam się z Habilitantką, że o charakterze pedagogicznym przedsięwzięcia przesądza „dążenie do opracowania modeli optymalizacyjnych dla podejmowanych działań, w celu doprowadzenia do wystąpienia pożądaných zmian w wybranym wycinku rzeczywistości społecznej”. Podzielam również jej zdanie na temat konieczności współpracy interdyscyplinarnej, kiedy analizie poddawany jest bardzo złożony proces starzenia się człowieka. Dr Beata Bugajska nawiązała taką współpracę z psychologiem dr Celiną Timoszyk-Tomczak. Zmaterializowała się tu idea Małego Księcia głosząca wagę patrzenia w tym samym kierunku, choć, dodam od siebie, z różnych perspektyw. Mocno podkreślam ten aspekt, bo w dzisiejszej nauce nie ma znaczących osiągnięć bez dobrej współpracy, najczęściej w ramach zespołów.

Przyszłościowa perspektywa czasowa w starości to praca oparta na badaniach w ramach grantu MNiSzW nr NN 106 1836 33. Celem badań było rozpoznanie kształtowania się przeszłościowej perspektywy czasowej i związku zachodzącego między formalnymi i treściowymi aspektami tej perspektywy a wybranymi aspektami życia wewnętrznego. Przedsięwzięte przez Autorki badania wskazują na skracania się wraz z wiekiem horyzontu przyszłościowej perspektywy czasowej. Większość osób starszych formułuje cele życia, które wiążą się z rodziną, wartościami takimi jak dobro, szczęście i zdrowie. Również marzenia są udziałem większej części badanych, a koncentrują się na zdrowiu, szczęściu, rodzinie, kwestiach materialnych i rekreacji. Względem przyszłości ludzie starsi deklarują najczęściej nastawienia realistyczne, potencjalne i transcendentalne. Im starsze osoby tym większa preferencja nastawień transcendentalnych. Habilitantka oprócz wspólnie wykonanej pracy zaznacza, że samodzielnie napisała podrozdziały 1.3; 2.1; 2.2.1; 2.2.2; 4.1 oraz 4.2. Za szczególnie cenne uważam podrozdziały: 2.1 *Przyszłość (w) starości w wybranych teoriach starzenia się*, i 2.2.1 *Doświadczenie czasu w starości* oraz 2.2.2 *Człowiek stary wobec czasu społecznego*. Zacznę od omówienia podrozdziału 2.1. Jest to bardzo dobry tekst, w którym Autorka podejmuje próbę systematycznego, krytycznego przeglądu teorii starzenia się, w oparciu o literaturę obcojęzyczną. Autorka wprowadza nieznaną dotąd w literaturze polskiej a bardzo interesującą periodyzację rozwoju teorii starzenia się Phillipsona i Baarsa, mało znaną teorię ról, podejście krytyczne i feministyczne w gerontologii czy też teorie selekcji społeczno-emocjonalnej. Omawiany podrozdział obok pracy B.Synaka, J.Halickiego, M.Muszyńskiego i A.Zycha wnosi do rozważań nad teoriami gerontologicznymi najwięcej.

Pewnym mankamentem pracy prezentującej teorię starzenia się od teorii aktywności (s.70) po teorię gerotranscendencji (s.97) i selekcji społeczno-emocjonalnej (s.104) jest wtrącanie w narrację kategorii, które za teorii starzenia się uznane być nie mogą (selektywna optymalizacja z kompensacją, pomyślnie starzenie się czy czwarty wiek).

Podrozdział 2.2.1 o doświadczaniu czasu w starości jest oparty na poglądach filozofów, psychologów, socjologów oraz pedagogów. Jest to ciekawie napisany i przyjemny w czytaniu szkic-esej. Habilitantka analizuje różne wizje (konceptcje) czasu w wymiarze przeszłości, teraźniejszości i przyszłości, ze szczególnym zaakcentowaniem różnych obszarów przeżywania przyszłości wskazując na wymiar osobisty, pokoleniowy i metafizyczny. Analizy te odnoszone są często do wyników własnych badań Autorki. Czas omawiany w tym podrozdziale ma charakter bardziej osobisty, jego bieg odbywa się jakby w świadomości człowieka, ale istnieje również czas społeczny, który niejako nas otacza. I temu właśnie wymiarowi czasu, odnoszącemu się do zdarzeń i zjawisk społecznych, poświęca habilitantka podrozdział 2.2.2. Czas społeczny jest czasem wspólnie doświadczanym mający swoją postać ilościową i jakościową. Trochę szkoda, że do tych interesujących rozważań nie wykorzystano bardzo ciekawego eseju Jana Szczepańskiego *Fantazje na temat czasu*.

Swoje rozważania na temat czasu Habilitantka kontynuuje w rozdziale 1 kolejnej monografii współautorskiej *Podróż w czasie. Warsztat rozwoju osobistego osób starszych*. Czas przedstawiany jest tu w kontekście życia człowieka, a życie traktuje Autorka jako podróż w czasie. Wprowadza do polskiej literatury pedagogicznej i definiuje ciekawą kategorię „mentalna podróż w czasie”. Rozważania te poprzedzają prezentację warsztatów przeznaczonych do pracy z osobami starszymi. Praca jest propozycją praktycznego zastosowania rezultatów własnych badań. Jest to, z pedagogicznego punktu widzenia, niezwykle cenne, bowiem większość prac dotyczących osób starszych ma charakter diagnostyczny, natomiast tylko niewielka ich część stanowi propozycję konkretnych działań służących zmianie rzeczywistości czyli działań które stanowią istotę kształcenia i wychowania.

Spśród pozostałych artykułów cyklu, które Habilitantka umieszcza w autoreferacie pod wspólnym tytułem „Między rezygnacją a zaangażowaniem – psychospołeczny kryzys w życiu człowieka” szczególnie wyróżniłbym publikację zamieszczoną w *Bibliotece Gerontologii Społecznej 1(9) 2015* zatytułowaną „Dziewiąta faza w cyklu życia – propozycja

rozszerzenia teorii psychospołecznego rozwoju E.H.Eriksona²². Autorka w oparciu o publikacje E.H.Eriksona i jego współpracowników oraz propozycję wprowadzenia dziewiątej fazy życia do koncepcji E.Eriksona, przedłożoną przez J.Erikson proponuje korektę na poziomie fazy ósmej. Kryzys, jej zdaniem, rozgrywa się na kontinuum *zaangażowanie* versus *rezygnacja* a siłą możliwą do zdobycia jest *odwaga*. Dr Beata Bugajska uważa, że kryzys *integralność* versus *rozpacz* ma miejsce nadal w ostatniej, czyli, po modyfikacji, dziewiątej fazie życia, której cnotą jest *mądrość*. Pomysł ten jest, moim zdaniem, gruntownie przemyślany i dobrze osadzony w literaturze przedmiotu oraz konfrontowany z praktyką codziennej pracy z osobami starszymi, której w dorobku Habilitantki nie brakuje. Omawiana publikacja w zmienionej formie ukazała się też ostatnio (maj 2016) w brytyjskim czasopiśmie gerontologicznym *Ageing and Society*, które jest bodaj najlepszym w swojej dziedzinie periodykiem europejskim i jednym z wiodących na świecie. W dorobku pedagogów publikacje w renomowanym czasopiśmie z listy A nie zdarzają się zbyt często. Jestem przekonany, że wkrótce pojawią się też cytowania w Web of Science. Warto też podkreślić implikacje pedagogiczne zaprezentowanego wyżej myślenia, które (myślenie) materializuje się w propozycji tworzenia *geragogiki odwagi* – autorskiego i oryginalnego pomysłu Habilitantki.

Kolejna publikacja cyklu jest poświęcona skrajnej formie rezygnacji czy wycofania, a mianowicie samobójstwu w starości. Jest to artykuł oparty na statystykach policyjnych województwa zachodniopomorskiego. Autorka w bardzo skrupulatny i przekonujący sposób ukazała badane zjawisko i jego przyczyny oraz zaproponowała postępowania prewencyjne, wśród których ważnym działaniem jest diagnozowanie symptomów depresji. Przed wieloma laty na stronie internetowej Austriackiego Towarzystwa Gerontologicznego publikowany był prosty test pomagający wykryć symptomy depresji i zachęcający do korzystania z pomocy lekarza-psychiatry. Artykuł ten uważam za cenny i bardzo potrzebny. Lekki niedosyt pozostawia brak zaprezentowania skali zjawiska na tle populacji ludzi starych w województwie zachodniopomorskim.

Praca *Social exclusion of the elderly* również wpisuje się w problematykę aktywności i wycofania. Habilitantka zwraca tu uwagę na konieczność promowania aktywności i zaangażowania, jednak zaangażowanie nie może być warunkiem akceptacji człowieka starego, bo jego (zaangażowania) brak prowadziłby automatycznie do wykluczenia. Autorka prezentuje tu bardzo bliskie mojej postawie myślenie, że aktywność społeczna nie jest uniwersalnym lekiem na wszystko. Podobnie jak ja, uważa, że wycofanie się czy

autowykluczenie może otwierać nowe perspektywy rozwojowe, w tym porządkowanie własnego wnętrza, tak ważne w kontekście kryzysu ósmej fazy E.Eriksona.

Wszystkie poważne badania gerontologiczne podkreślają pozytywną korelację między aktywnością i satysfakcją życiową. Zaangażowanie w coś jest jedną z form tej aktywności, i właśnie zaangażowaniu poświęca Habilitantka kolejne cztery publikacje cyklu. Pierwsza zatytułowana jest „Samodzielność w starości”. Autorka opierając się na literaturze przedmiotu analizuje warunki w jakich musi funkcjonować człowiek aby mógł być uznany za samodzielnego. Człowiek stary pomimo utraty samodzielności w wymiarze fizycznym może utrzymać niezależność w obszarze psychicznym i duchowym, co jest zgodne z przywoływaną przez Habilitantkę w paru tekstach strategią selektywnej optymalizacji z kompensacją. Działania edukacyjne wspomagają ten proces.

Kolejne dwie publikacje poświęcone są Uniwersytetowi Trzeciego Wieku w Szczecinie i jego roli w zakresie aktywizowania osób starszych. Artykuł *Uniwersytet Trzeciego Wieku w ocenach i doświadczeniach słuchaczy* oparty został na badaniach empirycznych prezentujących opinię słuchaczy dotyczącą funkcjonowania tej placówki. Autorka analizuje wybrane aspekty działalności edukacyjnej (uczestnictwo w wykładach, praktyczną przydatność nabytej wiedzy, funkcję integracyjną UTW) oraz wpływ tej działalności na zaistniałe zmiany we własnej aktywności życiowej. Tekst dopełniają postulaty podnoszące znaczenie edukacji w starości w procesie kierowania własnym rozwojem i dostarczania nowych strategii radzenia sobie w zmienionych warunkach życia.

Artykuł *Uczelnia z misją – 35 lat działalności Uniwersytetu Trzeciego wieku w Szczecinie* jest krótką monografią tej instytucji. Autorka oparła tekst na dokumentacji wytworzonej w toku 35-letniej działalności szczecińskiego UTW. Prezentowane są działania podejmowane przez UTW w Szczecinie na rzecz seniorów i środowiska lokalnego, jak również pojawiające się bariery, zmiany, nowe możliwości. Habilitantka napisała: „Zwracam uwagę na konieczność redefinicji misji, jej ponownego odczytania i doskonalenia, jak również na nowe możliwości i wyzwania przed jakimi staje UTW w Szczecinie”. Elementy misji nie są czymś ustalonym raz na zawsze i słusznie dr B.Bugajska wskazuje na konieczność ich uaktualnienia. Jednak z pewnym rozczarowaniem obserwuję eliminowanie z misji UTW prowadzenia badań naukowych, które dla P.Vellasa były tym, co odróżnia UTW od innych instytucji zajmujących się edukacją osób starszych. Jest to oczywiście refleksja natury ogólnej a nie zarzut kierowany do Habilitantki.

Rozważania o roli i funkcji uniwersytetu trzeciego wieku i edukacji osób starszych dopełnia tekst *Szkola wyższa jako przestrzeń edukacji gerontologicznej*. Autorka rozszerza tu zaproponowany przez Z. Szarotę sposób rozumienia edukacji dla starości o perspektywę pedagogiki społecznej proponując tworzenie warunków do przekształcenia środowiska życia osób starszych siłami środowiska oraz wykrywanie i likwidowanie czynników ograniczających indywidualny rozwój seniorów. Tekst jest oparty na osobistych doświadczeniach Autorki wyniesionych z pracy ze słuchaczami Szczecińskiego Humanistycznego Uniwersytetu Seniora.

Słabym ogniwem ostatniego odcinka cyklu publikacji jest monografia zbiorowa *Młodość i starość. Integracja pokoleń*. Nie chodzi tu rzecz jasna o wartość merytoryczną poszczególnych rozdziałów, bo te należy ocenić wysoko, lecz o wkład własny Habilitantki w tę pracę, który opisuje ona w sposób następujący: „Strukturę książki wyznaczają dwa sformułowane przeze mnie problemy: Jak rozumiana jest integracja pokoleń w perspektywie filozoficznej, socjologicznej, antropologicznej, demograficznej, pedagogicznej, ekonomicznej? oraz Jak kształtują się relacje między młodymi i starymi w codziennym życiu i jakie działania są podejmowane z myślą o integracji pokoleń?” Również tu, podobnie jak w przypadku monografii zbiorowej *Życie w starości* stawiam identyczny zarzut. Problemy badawcze zostały sformułowane *ex post*, a ich treść wynika z zebranego materiału, nie odwrotnie. Oczywiście wyrażam słowa uznania za zgromadzenie w tym tomie tak wielu wybitnych autorów ze znakomitym socjologiem-gerontologiem Peterem Uhlenbergiem, co jednak w żadnej mierze nie tonizuje sformułowanych przeze mnie zarzutów.

Zaprezentowany przez Habilitantkę cykl publikacji *Życie człowieka w starości – między przeszłością a przyszłością, rezygnacją a zaangażowaniem, ideą a praktyką działania społecznego* mimo drobnych mankamentów oceniam wysoko. Jest on spójny i stanowi niewątpliwy wkład dr Beaty Bugajskiej w rozwój polskiej gerontologii i pedagogiki społecznej. Natomiast ideę wprowadzenia modyfikacji do teorii psychospołecznego rozwoju człowieka E.Eriksona na poziomie fazy ósmej uważam za ważny wkład do nauki europejskiej i światowej.

Oprócz scharakteryzowanego wyżej cyklu publikacji Habilitantka, po uzyskaniu stopnia naukowego doktora prowadziła badania naukowe w trzech obszarach tematycznych: 1) Tożsamość człowieka – przeszłość – przyszłość, 2) Edukacja gerontologiczna, 3) Przekształcanie środowiska życiowego osób starszych. Widać wyraźnie, że dr Beata Bugajska

ma jasno sprecyzowany obszar badań skoncentrowany wokół problematyki starzenia się i starości i jest mu wierna od początku swojej działalności naukowej (co zaznaczyłem już we wstępnej części recenzji). Rezultaty prowadzonych przez siebie badań naukowych wykorzystuje w pracy z osobami starszymi czyli łączy teorię z praktyką. Oprócz tego jest osobą wyróżniającą się w pracy organizacyjnej na rzecz swojego Uniwersytetu oraz społeczności lokalnej, co wyraźnie zaakcentowałem w pierwszej części recenzji.

W moim przekonaniu Habilitantka spełnia wszystkie kryteria zawarte w art. 16 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego i w związku z tym wnioskuję o nadanie dr Beacie Bugajskiej stopnia naukowego doktora habilitowanego w dziedzinie nauk społecznych, w dyscyplinie pedagogika.

3 *Qarbeni*